

Розділ II

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

УДК 376:378.075.8

*К. О. Кольченко, Г. Ф. Нікуліна,
кандидати технічних наук*

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗІЇ СТУДЕНТІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ІНТЕГРОВАНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Рассмотрены организационные принципы инклюзии студентов с инвалидностью в интегрированную образовательную среду. На примере Университета «Украина» описаны элементы системы сопровождения обучения таких студентов и требования к интегрированным учебным заведениям.

Organizational principles of inclusion of students with disability into integrated educational environment are considered. The elements of the system of accommodation and requirements for integrated educational establishments are described on the example of University «Ukraine».

Інтеграційні процеси в освіті, започатковані в європейських країнах та США у 70-х роках ХХ сторіччя, перебігали в кожній країні по-різному залежно від типу політичної системи, рівня економічного розвитку країни, структури системи освіти, демократичності суспільства та його готовності сприйняти і втілити у життя ці нові і незвичні ідеї. Україна як молода демократична держава має увібрати все найкраще з накопиченого досвіду, адаптувати його до своїх умов і зберегти при цьому здобутки й традиції національної системи освіти. Готуючись увійти до Євросоюзу, Україна має корінним чином змінити становище людей з інвалідністю у країні.

Уперше принцип рівності прав людей з інвалідністю, який передбачає, що кожний індивідуум має рівні можливості для участі у житті суспільства, був проголошений у Стандартних правилах

забезпечення рівних можливостей для інвалідів [1]. Це означає, що люди з інвалідністю мають отримувати підтримку у процесі набуття освіти, організації їхньої трудової діяльності та суспільному житті.

Ставлення українців до людей з інвалідністю традиційно було гуманним, але в ньому часто домінувало співчуття, що надавало цьому ставленню відтінок опікування й патронування. Тривалий час наше суспільство не сприймало людей з інвалідністю як рівних, не помічало чи замовчувало їхні проблеми і освітні потреби, практично закриваючи їм шлях до повноцінної соціалізації. Проголошення міжнародного року людей з інвалідністю привернуло увагу нашого суспільства до проблем людей з функціональними обмеженнями, дало поштовх для прийняття нових законодавчих актів, що стосуються соціального захисту та реабілітації інвалідів, їхньої середньої освіти та професійної підготовки, забезпечення архітектурної безбар'єрності середовища. Водночас особливості надання вищої освіти людям з інвалідністю, зокрема в інтегрованому освітньому середовищі, залишаються практично нерегульовані законодавчими актами.

Процес навчання людей з функціональними обмеженнями тісно пов'язаний із процесом їх соціалізації впродовж усього життя. Тому інтеграція таких людей у навчальний процес суттєво полегшує їх подальшу інтеграцію у суспільство, оскільки передбачає спільне навчання людей з інвалідністю з іншими людьми [2]. Інтеграція може здійснюватися на всіх етапах навчання: у дитячому садку, загальноосвітній школі, у системі професійної освіти, вищому навчальному закладі і далі, за потреби, у процесі підвищення кваліфікації чи перепідготовки. Такі інтегровані навчальні колективи можуть розглядатись як мікромоделі соціального середовища різного рівня. Члени таких інтегрованих груп повинні пристосовуватися до умов співіснування в єдиному колективі, а отже, чим раніше буде запроваджена інтеграція, тим легше звикатимуть до неї обидві сторони.

Отже, інтеграція людей з різним станом здоров'я в освітнє середовище ще не гарантує її учасникам рівного доступу до навчання, оскільки в деяких з них можуть бути специфічні освітні потреби. Тому для забезпечення рівних можливостей для освіти людей з інвалідністю потрібно запровадити комплекс заходів, які забезпечать їх повноцінну інклюзію у навчально-виховний процес. Інклюзія вимагає змін на всіх рівнях освіти, оскільки це особлива система навчання, яка диференціює освітній процес, відповідаючи потребам учнів усіх груп і категорій [3].

Як показав восьмирічний досвід інтеграції студентів з інвалідністю в Університеті «Україна», названий процес передбачає взаємну адаптацію обох сторін: студентів, які приходять до університету зі спеціалізованих (закритих) навчальних закладів чи сімейного кола, до нових умов навчання в інтегрованому освітньому середовищі, а також самого ВНЗ до потреб студентів з інвалідністю. Однак для повної інклюзії людей з інвалідністю в освітнє середовище потрібно забезпечити вільний архітектурно-освітньо-комунікаційний простір, в якому вони можуть вільно пересуватись, навчатися, розвиватися та спілкуватися. Інклюзія таких студентів у навчально-виховний процес забезпечується через упровадження спеціальних освітніх технологій і засобів навчання, а також педагогічного, психологічного, соціального, медико-реабілітаційного і фізкультурно-спортивного супроводу. Важливе також розроблення програм, спрямованих на особистісний і професійний розвиток студентів.

Відповідно до особливостей сприйняття студентами навчального матеріалу суттєво відрізняються технології викладання навчальних дисциплін. Проблемою університету інтегрованого типу є те, що викладачі профільних дисциплін, як правило, не мають дефектологічної і психологічної підготовки. Важливою запорукою успішної інклюзії студентів з інвалідністю є спеціальна підготовка викладачів до роботи в інтегрованих групах, яка передбачає ознайомлення з функціональними відмінностями, особливостями розвитку студентів різних нозологій та сприйняття ними навчального матеріалу, методиками викладання їм навчальних дисциплін і кращим світовим досвідом інклюзії таких студентів. Тобто для забезпечення ефективної роботи викладачів в інтегрованих групах потрібно організувати постійно діючий семінар для підвищення їхньої кваліфікації [4].

Крім того, на сучасному етапі інклюзія неможлива без упровадження у навчальний процес та позааудиторну діяльність інформаційних і комп'ютерних технологій. Не варто забувати також про розвиток фізичної культури та зміцнення здоров'я шляхом упровадження фізкультурно-спортивних і медико-реабілітаційних програм. Така цілісна модель супроводу навчання студентів з інвалідністю в інтегрованому університетському середовищі вперше стала предметом наукового дослідження в Університеті «Україна» [5].

Супровід навчання охоплює процеси підготовки до вступу, процедуру вступу, подальшого навчання у ВНЗ, а також передбачає

підтримку зв'язків із випускниками та моніторинг їхнього працевлаштування і задоволення потреб у подальшому навчанні.

Для забезпечення інклюзії студента з інвалідністю у навчально-виховний процес треба, перш за все, врахувати і максимально компенсувати труднощі сприйняття навчального матеріалу студентами з сенсорними вадами. При цьому в кожному індивідуальному випадку дуже важливо чітко уявляти, яким чином студенту зручніше сприймати цей матеріал: візуально, на слух, тактильно. Відповідним чином має бути підготовлено методичне і дидактичне забезпечення навчального процесу. Наприклад, конспекти лекцій, вказівки до виконання практичних і лабораторних робіт, тестові завдання повинні бути підготовлені у паперовому, аудіо- та електронному форматах. Навчальні аудиторії мають бути обладнані спеціальними технічними засобами: активними дошками, мультимедійною технікою, копіювальними приладами, системами підсилення звуку (індукційними петлями, радіомікрофонами тощо). Водночас студенти мають право використовувати індивідуальні технічні засоби, зокрема диктофони, слухові апарати, ноутбуки.

Для студентів з проблемами пересування (з вадами опорно-рухового апарату, зору, ДЦП) насамперед має бути забезпечена архітектурна безбар'єрність зовнішнього і внутрішнього простору університету. Це означає спорудження пандусів, встановлення широких ліфтів зі звуковою, тактильною та цифровою інформацією, усунення порогів, наявність спеціальних поручнів уздовж сходинок, забезпечення належної ширини коридорів, дверей, проходів між партами. Важливим елементом інклюзії є встановлення спеціальних меблів для студентів на візках і для тих, кому важко тривалий час сидіти за партою, створення належних санітарних умов (обладнання туалетів, душових).

Для організації самостійної роботи студентів потрібно забезпечити їх безбар'єрний доступ до фондів бібліотеки, що передбачає зручне розташування каталогів та літератури у читальних залах, а також наявність спеціальних механічних пристроїв для дістання книг із верхніх полиць. Для студентів з сенсорними вадами навчальні матеріали мають бути переведені в альтернативний формат, зручний для сприйняття. Така послуга надається Центром самостійної роботи студентів з інвалідністю, в якому є потрібне обладнання і забезпечені належні умови для роботи.

Тобто перш ніж прийняти на навчання людей з інвалідністю, університет (як і будь-який інший навчальний заклад інтегрованого

типу) має здійснити низку організаційних заходів. Йдеться, зокрема, про:

- створення спеціалізованої матеріально-технічної бази;
- створення безбар'єрного освітнього середовища, в якому приміщення, інформація, техніка і навчальний матеріал доступні для всіх студентів;
- надання можливості вибору форми навчання: денної, заочної, дистанційної, комбінованої;
- наближення освітніх послуг для студентів, які проживають далеко від місця навчання (відкриття філій, центрів дистанційної освіти);
- підготовку адаптованого навчально-методичного забезпечення для студентів різних нозологій (аудіо-, відео-, тактильних і електронних матеріалів тощо);
- перепідготовку викладачів, упровадження спеціальних інформаційних і педагогічних технологій;
- адаптація викладачів і студентів до інтегрованого освітнього середовища, формування в колективі толерантного ставлення і розуміння проблем людей з інвалідністю;
- урахування індивідуальних особливостей і потреб студентів, організацію психологічної підтримки учасників навчального процесу;
- надання соціальної та медико-реабілітаційної допомоги;
- створення умов для соціалізації, самовизначення і самореалізації;
- організацію позааудиторної діяльності для забезпечення професійної адаптації студентів і планування їхньої кар'єри.

Викладений підхід до організації навчання у нашому університеті може бути використаний при організації навчального процесу в інтегрованому середовищі будь-якого рівня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів // Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 48/96, прийнята на 48-й сесії ГАООН 20 грудня 1993 р. — К.: ВГСПО «НАІУ», 2003. — 40 с.
2. *Таланчук П. М.* Шлях до інтеграції. — К.: Університет «Україна», 2002. — 20 с.
3. *Івонна Чані.* Досвід втілення положень про освіту для дітей з особливими потребами в країнах Центральної Європи / Перекл. з англ.. — К., 2006. — С. 42.

4. Кольченко К. О., Равер-Лампман Ш., Нікуліна Г. Ф. та ін. Забезпечення рівних можливостей для навчання студентів з інвалідністю: Метод. посіб. для викладачів щодо роботи в інтегрованих групах. — К.: Університет «Україна», 2005. — 76 с.
5. Таланчук П. М., Кольченко К. О., Нікуліна Г. Ф. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі. — К.: Соцінформ, 2004. — 128 с.

Ключевые слова: *инвалидность, инклюзия, интеграция, образование.*
Key words: *disability, education, inclusion, integration.*

УДК 159.972

В. М. Шмаргун,
кандидат психологічних наук, доцент

УРІВНОВАЖЕНІСТЬ НЕРВОВИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ З РІЗНИМ РІВНЕМ ПСИХОМЕТРИЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

На основе исследования сенсомоторных реакций на движущийся объект определены показатели уравновешенности нервных процессов (УНП) детей с ЗПР и обычных детей подросткового возраста, которые отличались разным уровнем психометрического интеллекта по шкале Д. Векслера. Делается вывод, что УНП как качество нервной системы связана с умственной работоспособностью и влияет на показатель IQ.

The indicators of balance of nervous processions among ordinary teenagers and the children with setbacks in psychological development have been defined. These children differed by different level of intellect. The conclusion is that this quality is that this quality of the nervous system has an influence on intellectual work and the level of IQ.

На підставі даних сенсомоторних реакцій на руховий об'єкт визначені показники урівноваженості нервових процесів (УНП) досліджуваних груп підлітків, які відзначалися різним рівнем психометричного інтелекту за шкалою Д. Векслера. Зроблено висновок, що УНП як якість нервової системи перебуває в певному співвідношенні з розумовою діяльністю досліджуваних і позначається на показниках IQ.

Як свідчать теоретичні положення сучасної нейрофізіології, різні інтелектуальні процеси, зокрема і цілісна розумова діяльність,